

EVALUATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICIES IN THE EU COUNTRIES IN THE PERIOD 2000-2023

Ayşegül GÜLLER*

Yılmaz BAYAR**

*Dr., aysegulguller00@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-9768-292X

**Prof. Dr. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ybayar@bandirma.edu.tr ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-6776-6524>

Received Date: 02.01.2025

Accepted Date:17.03.2025

Copyright © 2025 Ayşegül GÜLLER, Yılmaz BAYAR. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

This study evaluates the sustainable development policies of the 27 member states of the European Union (EU) for the period 2000–2023. In this context, indicators obtained from the United Nations Development Programme (UNDP) and Eurostat databases were used to analyze the progress of EU countries toward achieving sustainable development goals. The aim of the study is to examine sustainable development within a comprehensive framework encompassing its social, economic, and environmental dimensions and to reveal the performance differences of EU countries in these areas. The social dimension is represented by the Human Development Index (HDI) and the Gender Inequality Index (GII); the economic dimension by gross domestic product (GDP) growth rates and energy efficiency; and the environmental dimension by greenhouse gas emissions per capita and environmental tax revenues. The findings indicate that EU countries have generally made significant progress toward sustainable development goals, although there are notable regional disparities within the Union. Social indicators reveal high levels of human development along with a decreasing trend in gender inequality, while economic indicators show that growth has become integrated with environmental and social aspects. From an environmental perspective, greenhouse gas emissions have generally declined, yet national differences in environmental tax revenues persist. In conclusion, the EU is identified as a leading global actor in sustainable development; however, strengthening policy coherence remains critically important for achieving a more balanced and inclusive sustainability vision across the Union.

Keywords: European Union, development, policy, sustainability, sustainable development goals

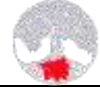
JEL-Classification: Q01, H11, Q58, O52

AB ÜLKELERİNİN 2000-2023 DÖNEMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ¹

ÖZET

Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) üyesi 27 ülkenin 2000–2023 yılları arasındaki sürdürülebilir kalkınma politikaları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Eurostat veri tabanlarından elde edilen göstergeler kullanılarak AB ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik ilerlemeleri analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, sürdürülebilir kalkınmayı sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla bütüncül bir çerçevede inceleyerek, AB ülkelerinin bu alanlardaki performans farklılıklarını ortaya koymaktır. Sosyal boyut, İnsani Gelişim Endeksi (HDI) ve Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII) göstergeleriyle; ekonomik boyut, gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme oranları ve enerji verimliliğiyle; çevresel boyut ise kişi

¹Bu çalışma, Ayşegül GÜLLER'in Prof.Dr. Yılmaz BAYAR danışmanlığında yürütülen “Çevre Ve Enerji Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri Örneği” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

başına düşen sera gazı emisyonları ve çevre vergisi gelirleriyle temsil edilmiştir. Bulgular, AB ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde genel olarak önemli ilerlemeler kaydettiğini, ancak Birlik içinde belirgin bölgesel farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Sosyal göstergeler, yüksek insani gelişme düzeylerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde azalma eğilimini ortaya koyarken; ekonomik göstergeler, büyümenin çevresel ve sosyal unsurlarla bütünleştiğini göstermektedir. Çevresel açıdan, sera gazı emisyonlarının genel olarak azaldığı, ancak çevre vergisi gelirlerinde ülkesel farklılıkların sürdüğü görülmektedir. Sonuç olarak, AB'nin sürdürülebilir kalkınma alanında küresel ölçekte öncü bir aktör olduğu, ancak politika uyumunun güçlendirilmesinin Birlik genelinde daha dengeli bir sürdürülebilirlik vizyonu için kritik önem taşıdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, kalkınma, politika, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma hedefleri

JEL-Sınıflama: Q01, H11, Q58, O52

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, 20. yüzyılın sonlarına doğru küresel düzeyde kabul gören bir kavram olup, insanlığın ekonomik büyüme hedeflerine ulaşırken doğal kaynakların tükenmesini engellemek ve çevresel bozulmayı önlemek için gerekli önlemleri içeren bir kalkınma modeli olarak ifade edilmektedir (Çelebi, 2019: 1). Birleşmiş Milletler (BM)'in 1987'de yayımladığı Brundtland Raporunda sürdürülebilir kalkınma, "*bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini riske atmamak*" şeklinde tanımlanmıştır (WCED, 1987: 43). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınmanın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve yalnızca ekonomik büyümeyle sınırlı kalmadığı görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları, literatürde ağırlıklı olarak: sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal refahın artırılmasıyla birlikte adalet ve eşitliğin sağlanmasını amaçlayan bir kalkınma anlayışı olarak tanımlanmaktadır (Hopwood vd., 2005: 47). Bir başka ifadeyle, bireylerin temel gereksinimlerinin karşılandığı ve yaşam standartlarının sürdürülebilir biçimde iyileştirildiği bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir (WCED, 1987: 105). McKenzie (2004) bu kavramı; toplumdaki bireylerin gelecek kuşakların ihtiyaçlarını bugünden göz önünde bulundurarak hareket etmelerini sağlayan ve herkesin potansiyelini ortaya koyabileceği koşulları içeren bir yapı olarak açıklamaktadır. Bu çerçevede sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik, sosyal ve çevresel gereksinimleri bir arada ele alarak toplumların dengeli biçimde gelişimini hedefleyen bir kalkınma modeli olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik sürdürülebilirlik ise, ekonomik kalkınmanın doğal kaynakları tüketmeden sağlanmasını ve aynı zamanda gelecekteki kuşakların ihtiyaçlarının da güvence altına alınmasını öngören bir kaynak yönetimi anlayışı olarak tanımlanmaktadır (Gedik, 2020: 210). Başka bir deyişle, bu yaklaşım; ekonomik büyümenin sürdürülmesi, işsizliğin azaltılması ve yoksullukla mücadele gibi temel hedeflerle birlikte, çevresel değerlerin korunmasını da içermektedir. Yeni (2014) ise, ekonomik sürdürülebilirliği; sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu bir büyüme modeli olarak açıklamaktadır ve bu modelin yoksulluğun azaltılması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması gibi çok yönlü hedefleri kapsadığını ifade etmektedir. Son olarak çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynak ve atık tüketimini en aza indirerek biyoçeşitliliği korumayı ve çevresel sistemin devamlılığını sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (WWF, 2025). Gedik (2020) ise, bu kavramı; doğal kaynakların tükenmeden ve çevreye zarar vermeden kullanılmasını sağlayan, çevresel dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmayı destekleyen bir yapı olarak ele almaktadır. Uluslararası Çevre Eğitimi Vakfı (2025)'na göre ise çevresel sürdürülebilirlik, çevre

kirliliğinin azaltılması ve kaynakların dengeli kullanımı yoluyla, insan ve doğa sistemlerinin hem ekolojik hem ekonomik hem de toplumsal açıdan sağlıklı kalmasını amaçlamaktadır.

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma, çevresel koruma, ekonomik büyüme ve sosyal kalkınmayı bir arada sağlamak amacıyla küresel ölçekte bir hedef olarak kabul edilmektedir. Ancak, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ülkeler arasında eşitlik ve işbirliği gerekmektedir. Çevresel felaketler, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve doğal kaynakların tükenmesi gibi küresel tehditler, bu hedeflerin önünde engeller oluşturmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2004: 12). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma, yalnızca ulusal ölçekte değil, küresel düzeyde de toplumsal eşitsizlikleri gidermeyi ve küresel işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu küresel sorunlara bütüncül ve uzun vadeli çözümler geliştirebilmek amacıyla, BM Genel Kurulu tarafından 2015 yılında “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” kabul edilmiş ve bu kapsamda 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (*Sustainable Development Goals - SDGs*) belirlenmiştir. Söz konusu hedefler; yoksulluğun sona erdirilmesi, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin teşviki, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi başta olmak üzere çok boyutlu kalkınma alanlarını kapsamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri kapsayan bu küresel hedefler, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Bu çerçevede, SDG’ler uluslararası politika yapımında ortak bir referans noktası oluşturarak, küresel düzeyde eşgüdüm ve sorumluluk paylaşımını teşvik etmektedir (BM, 2025).

AB, 2000 yılı sonrası dönemde, sürdürülebilir kalkınmayı ekonomik kalkınmanın, çevresel yönetimin ve toplumsal adaletin ayrılmaz bir parçası olarak benimsemiştir. Bu hedef doğrultusunda çeşitli stratejik belgeler ve politikalar oluşturmuş ve uygulamaya koymuştur. 2001 yılında Göteborg Zirvesi’nde alınan kararlarla AB’nin sürdürülebilir kalkınma vizyonu netleşmiş, AB ülkelerinin bu vizyona uyum sağlaması gerektiği vurgulanmıştır (Ada, 2011). AB, bu vizyonu 2020 Stratejisi ve Yeşil Mutabakat ile somut hale getirilmiştir (Görmez, 2015; Küçük vd., 2022). Bu politikalar, yalnızca çevre dostu ekonomik büyüme sağlamayı değil, aynı zamanda işsizlik oranlarını düşürmeyi, sosyal eşitsizlikleri azaltmayı ve toplumda daha büyük bir dayanışma yaratmayı amaçlamaktadır (Görmez, 2015: 63).

AB’nin sürdürülebilir kalkınma politikalarında, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımı, sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi çevresel hedeflerin yanı sıra, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanması da ön plana çıkmaktadır (Yeni, 2014: 187). Bu bağlamda, AB ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma politikalarının karşılaştırılması, bölgesel farklılıkların ve ulusal düzeydeki uygulama çeşitliliğinin anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Çalışmanın amacı, 2000-2023 dönemi arasında AB üyesi 27 ülkenin sürdürülebilir kalkınma politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmektir. Çalışma, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ve Eurostat verilerini kullanarak her bir ülkenin sürdürülebilir kalkınma performansı değerlendirilerek, AB’nin sürdürülebilir kalkınma vizyonuna ne ölçüde ulaşıldığı ve bu süreçteki politika farklılıkları ortaya konacaktır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde AB’nin sürdürülebilir kalkınma stratejileri gözden geçirilecek, üçüncü bölümde ise

AB üye ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma performansları sosyal, ekonomik ve çevresel boyut açılarından değerlendirilecektir. Çalışma sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

2. AB'NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA STRATEJİLERİ

AB, sürdürülebilir kalkınma hedefini uzun vadeli politikalarının merkezine yerleştirmiş ve bu doğrultuda çeşitli stratejik girişimlerde bulunmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren ekonomik büyüme ile çevresel ve sosyal sorumluluk arasında denge kurmayı hedefleyen kapsamlı düzenlemeler hayata geçirilmiştir.

2000 yılında Fransa'nın Nice kentinde yapılan AB Liderler Zirvesi'nin ardından imzalanan Nice Anlaşması ile çevrenin korumasına yönelik politikalar güçlendirilmiş, özellikle su kaynaklarının tükenmesiyle ilgili koruma önlemlerine vurgu yapılmıştır (Aydın vd., 2017: 33). Aynı yıl, Lizbon Stratejisi olarak bilinen Lizbon Gündemi geliştirilmiş, bu stratejiyle ekonomideki dönüşümün temel itici gücünün yenilikçilik ve teknolojik ilerleme olduğu belirtilmiş ve küresel rekabetin artırılabilmesi için Ar-Ge yatırımlarına daha fazla önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Erdem vd., 2017: 97). Ancak 2005'te yapılan ara değerlendirmede belirlenen hedeflere ulaşamadığı belirlenmiştir. Bu nedenle akıllı, kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine dayanan AB 2020 stratejisi geliştirilmiştir (Erdem vd., 2017: 98).

2001 yılında gerçekleştirilen Göteborg Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Sürdürülebilir Kalkınma İçin AB Stratejisi kabul edilerek temel amaç olarak sosyal, ekonomik ve çevresel politikaların bütünsel bir yaklaşımla ele alınması belirlenmiştir (Ada, 2011). Bu zirvede, Birlik tarafından tespit edilen çeşitli tehditler de sıralanmıştır. Bunlar arasında iklim değişikliğinin olası olumsuz etkileri, yoksulluk, tehlikeli kimyasal atıkların sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, yaşlanan nüfus, biyoçeşitliliğin azalması ve sosyal dışlanma sorunları yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2004: 12). Bu zirve, AB'nin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sistematik bir yaklaşım benimsemesinin başlangıcı niteliğindedir.

AB, 2002 yılında kabul ettiği ve Beşinci Çevre Eylem Planı'nın devamı niteliğindeki Altıncı Çevre Eylem Programı ile, önümüzdeki on yıl boyunca çevreye yönelik temel hedefleri belirlemiştir (Görmez, 2015: 76). Bu planda, Birliğin temel hedefi sürdürülebilir kalkınma olarak benimsenmiş ve ayrıca iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, çevre-sağlık ilişkisi ve atık yönetimi konularına da vurgu yapılmıştır (Toprak, 2006: 162). Aynı zamanda Kyoto Protokolü'ndeki hedefler de bu planda yer almaktadır.

2014 yılında yürürlüğe giren AB Yedinci Çevre Eylem Planı, 2020 yılına kadar uygulanması öngörülen çeşitli düzenlemeler içermektedir. Bu plan kapsamında enerji, iklim, biyoçeşitlilik, tarım, kaynakların etkin kullanımı, ulaşım ve balıkçılık gibi konularda önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Belirlenen hedefler arasında çevre bilincinin artırılması, AB ekonomisinin yeşil ekonomiye dönüştürülmesi, iklim değişikliği üzerine çalışmalar yapılması, çevreye uyumlu politikaların oluşturulması ve sürdürülebilirlik için çevre yatırımlarının artırılması bulunmaktadır (Görmez, 2015: 79).

BM'nin 2015'te kabul ettiği Paris İklim Anlaşması'nın ardından, AB küresel sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlayarak, iklim değişikliğine uyum sağlama hedefleri doğrultusunda çalışmalarına

hız vermiştir (Küçük vd., 2022: 139). 2019 yılında ise Avrupa Yeşil Mutabakatı ile yeşil ekonomiye geçiş dönemi başlamış ve 2050 yılına kadar küresel iklim krizine karşı etkili önlemler alınması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, istihdamın artırılması ve sera gazı emisyonlarının düşürülmesi hedeflenmiştir (Avrupa Komisyonu The Green Deal, 2019). Yeşil Mutabakat, AB'nin kalkınma anlayışında çevre politikalarını ekonomik kararların merkezine taşıyarak klasik büyüme modelinden sürdürülebilir refah modeline geçişini simgelemektedir.

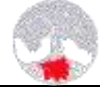
Mayıs 2022'de yürürlüğe giren Sekizinci Çevre Eylem Planı ile AB, 2030 ve 2050 yılları için çevresel hedefler belirlemiştir. Bu plana göre, Avrupa Yeşil Mutabakatı temel alınarak insan refahının artırılması için çevresel dengenin korunması gerektiği kabul edilmiştir. AB Komisyonuna göre, uzun vadede 2050 yılına kadar Avrupalıların israf etmediği bir yaşam sürmesi, iklim nötrlüğüne ulaşılması ve eşitsizliklerin azaltılması öncelikli hedeflerdir. 2030 yılına kadar ise sera gazı emisyonlarının azaltılması, ekonomik büyüme ile kaynak kullanımının çevresel tahribattan ayrılması ve yeşil ekonomiye geçişin hızlandırılması hedefleri belirlenmiştir (Avrupa Komisyonu The Green Deal, 2019).

3. AB ÜLKELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilir kalkınma, sadece çevresel değil, sosyo-ekonomik yönüyle de küresel etkiye sahip bir kavramdır. Bu kavram, insan ihtiyaçlarının karşılanmasında doğanın sınırlı kaynaklarının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan bir kalkınma sürecidir. AB, sürdürülebilir kalkınmayı politika yapım süreçlerinin merkezine yerleştirmekte, dolayısıyla üye ülkelerinin bu hedeflere ulaşmasını sağlamak için bir dizi strateji geliştirmektedir. Bu stratejiler, AB ülkelerinin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine nasıl ulaşabileceklerini göstermektedir. AB'nin sürdürülebilir kalkınma çabalarını değerlendirirken, bu sürecin üç temel boyutunu incelemek önemlidir: ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik. Bu boyutlar, AB ülkelerinin kalkınma süreçlerini farklı açılardan şekillendirirken, her biri farklı stratejiler ve politikalar gerektirmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu, toplumun yaşam kalitesini arttırmayı, toplumsal eşitsizlikleri minimize etmeyi ve kapsayıcı refahı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. AB, sosyal sürdürülebilirliği bir politika hedefi olarak ele almaktadır. Eğitim, sağlık, adalet, gelir dağılımı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği göstergeleri, bu bağlamda büyük öneme sahiptir. Özellikle İnsani Gelişim Endeksi (*İGE-Human Development Index-HDI*) ve Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (*Gender Inequality Index-GII*) göstergeleri, AB ülkelerinde sosyal refah seviyesini ölçmede oldukça sık kullanılmaktadır.

BMKP'nin yayınladığı İGE, bireylerin temel insani yetkinliklere erişim düzeyini yansıtan, insan gelişiminin üç ana boyutundaki ortalama başarının özet bir göstergesi olarak tanımlanmaktadır (BMKP, 2025). Bu boyutlar, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürme kapasitesi, bilgiye erişim imkânı ve iyi bir yaşam standardına sahip olma düzeyidir. Sağlık-egitim-ekonomi temelli bütüncül bir yaklaşımı mümkün kılan bu göstergede, İGE puanı 0 ila 1 arasında bir değerdir. Bu değer ne kadar 1'e yaklaşırsa, insani gelişim o kadar yüksektir. Tablo 1'de, 2000–2023 döneminde AB ülkelerinin İGE verileri sunulmuştur. Belirtilen dönemde AB ülkelerinde insani gelişimin istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Özellikle Danimarka,

Almanya, İsveç ve Hollanda, 2023 yılı itibarıyla 0,950 üzeri İGE puanlarıyla "çok yüksek insani gelişme" kategorisinde yer almakta ve ilk 10 sırada konumlanmaktadır. Bu ülkelerde yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve kişi başına gelir gibi temel göstergelerde sürdürülebilir ilerleme sağlandığı görülmektedir. Diğer yandan, İrlanda ve Finlandiya, İGE sıralamasında hızla yükselerek son yıllarda bu üst gruba yaklaşmıştır. Buna karşın, Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri olan Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Slovakya, nispeten daha düşük puanlara sahiptir. Ancak bu ülkeler de 2000 yılından bu yana anlamlı bir ilerleme kaydetmiştir. Örneğin Bulgaristan ve Romanya, 2000'de "orta insani gelişme" bandına yakınken, 2023'te "yüksek insani gelişme" kategorisine geçiş yapmışlardır. Bu, sosyal politikaların ve ekonomik kalkınma süreçlerinin İGE üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Genel ortalamaya bakıldığında, AB ülkeleri hem OECD hem de dünya ortalamasının oldukça üzerindedir; bu durum AB'nin sosyal refahı önceleyen kalkınma stratejilerinin uzun vadeli başarısını yansıtmaktadır.

Tablo 1. AB Ülkelerinde İnsani Gelişme Endeksi

Dünyadaki İGE Sırası	Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
4	Danimarka	0,896	0,920	0,943	0,954	0,958	0,959	0,962
5	Almanya	0,897	0,936	0,948	0,955	0,958	0,955	0,959
5	İsveç	0,912	0,918	0,945	0,951	0,958	0,959	0,959
8	Hollanda	0,900	0,925	0,940	0,945	0,951	0,953	0,955
10	Belçika	0,894	0,921	0,933	0,939	0,948	0,945	0,951
11	İrlanda	0,869	0,915	0,931	0,948	0,946	0,947	0,949
12	Finlandiya	0,898	0,920	0,938	0,947	0,949	0,946	0,948
21	Slovenya	0,829	0,896	0,909	0,918	0,924	0,926	0,931
22	Avusturya	0,879	0,912	0,919	0,925	0,930	0,927	0,930
24	Malta	0,790	0,867	0,892	0,903	0,914	0,917	0,924
25	Lüksemburg	0,861	0,909	0,913	0,916	0,918	0,922	0,922
26	Fransa	0,852	0,888	0,901	0,909	0,915	0,916	0,920
28	İspanya	0,833	0,875	0,895	0,901	0,912	0,911	0,918
29	Çekya	0,817	0,880	0,900	0,898	0,901	0,911	0,915
29	İtalya	0,849	0,887	0,889	0,899	0,908	0,905	0,915
32	Kıbrıs	0,808	0,869	0,882	0,905	0,907	0,908	0,913
34	Yunanistan	0,828	0,876	0,888	0,896	0,897	0,897	0,908
35	Polonya	0,801	0,852	0,879	0,880	0,884	0,902	0,906
36	Estonya	0,793	0,868	0,888	0,901	0,899	0,902	0,905
39	Litvanya	0,778	0,854	0,869	0,888	0,887	0,888	0,895
40	Portekiz	0,797	0,836	0,857	0,870	0,876	0,883	0,890
41	Hırvatistan	0,769	0,831	0,852	0,867	0,876	0,886	0,889
41	Letonya	0,764	0,833	0,859	0,879	0,871	0,881	0,889
44	Slovakya	0,774	0,851	0,861	0,867	0,859	0,873	0,880
46	Macaristan	0,781	0,838	0,847	0,857	0,852	0,867	0,870
55	Bulgaristan	0,733	0,799	0,824	0,826	0,817	0,835	0,845
55	Romanya	0,730	0,822	0,823	0,832	0,829	0,840	0,845
	OECD	0,846	0,883	0,899	0,903	0,904	0,910	0,916
	Dünya	0,651	0,707	0,731	0,742	0,742	0,752	0,756

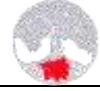
Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) (2025), Human Development Data, <https://hdr.undp.org/data-center> Erişim Tarihi: 04.05.2025.

Sosyal sürdürülebilirliği değerlendirme imkânı tanıyan bir diğer gösterge olan Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin insan gelişimi üzerindeki etkilerini ölçen çok boyutlu bir endekstir. BMKP tarafından geliştirilen bu endeks, kadınların sağlık, güçlenme ve ekonomik yaşama katılım alanlarındaki dezavantajlarını nicel verilerle ortaya koymayı amaçlamaktadır (BMKP, 2025). Endeks, 0 ila 1 arasında değişmekte, 0'a yaklaştıkça toplumsal cinsiyet eşitsizliği azalmaktadır. Tablo 2'de, 2000-2023 döneminde AB ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi verileri görülmektedir. Genel eğilim, AB ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin zamanla belirgin biçimde azaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Danimarka ve Hollanda, 2023 itibarıyla endeks değerlerini sıfıra yakın seviyelere indirerek cinsiyet eşitliği alanında neredeyse ideal düzeye ulaşmıştır. İsveç, Finlandiya ve Belçika da benzer şekilde oldukça düşük değerlerle öne çıkmaktadır. Buna karşın, Romanya, Bulgaristan ve Kıbrıs'ta ilerleme daha sınırlı olmuş; 2023'te hâlâ 0,20 üzerindeki değerlerle dikkat çekmektedirler. Bu da AB içinde bile toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda heterojen bir görünüm olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç itibarıyla, Avrupa'nın büyük bölümünde toplumsal cinsiyet eşitliğinde uzun vadeli bir gelişim sağlandığını, ancak bu ilerlemenin tüm ülkelerde eşit hızda gerçekleşmediğini söylemek mümkündür.

Tablo 2. AB Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Almanya	0,13	0,1	0,08	0,08	0,07	0,07	0,06
Avusturya	0,15	0,11	0,08	0,05	0,05	0,05	0,03
Belçika	0,13	0,09	0,06	0,05	0,05	0,04	0,03
Bulgaristan	0,33	0,23	0,22	0,2	0,21	0,21	0,21
Çekya	0,18	0,14	0,14	0,12	0,12	0,11	0,09
Danimarka	0,08	0,05	0,04	0,01	0,01	0,01	0,00
Estonya	0,27	0,16	0,13	0,1	0,1	0,09	0,06
Finlandiya	0,09	0,07	0,05	0,03	0,03	0,03	0,02
Fransa	0,2	0,13	0,1	0,08	0,08	0,08	0,03
Hırvatistan	0,19	0,14	0,14	0,1	0,09	0,09	0,07
Hollanda	0,1	0,05	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01
İrlanda	0,21	0,16	0,11	0,07	0,07	0,07	0,05
İspanya	0,13	0,1	0,07	0,06	0,06	0,06	0,04
İsveç	0,06	0,05	0,04	0,02	0,02	0,02	0,01
İtalya	0,19	0,12	0,08	0,06	0,06	0,06	0,04
Kıbrıs	0,3	0,19	0,21	0,24	0,25	0,25	0,25
Letonya	0,28	0,23	0,22	0,15	0,15	0,14	0,12
Litvanya	0,26	0,15	0,14	0,11	0,1	0,1	0,07
Lüksemburg	0,17	0,11	0,06	0,05	0,04	0,04	0,04
Macaristan	0,28	0,25	0,26	0,25	0,24	0,23	0,21
Malta	0,3	0,26	0,19	0,17	0,17	0,12	0,11
Polonya	0,2	0,17	0,13	0,11	0,11	0,1	0,08
Portekiz	0,2	0,13	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
Romanya	0,43	0,34	0,29	0,23	0,24	0,23	0,23
Slovakya	0,21	0,2	0,19	0,18	0,18	0,18	0,18
Slovenya	0,19	0,13	0,06	0,07	0,07	0,05	0,04
Yunanistan	0,2	0,15	0,12	0,12	0,12	0,12	0,10

Dünya	0,56	0,5	0,48	0,46	0,46	0,46	0,46
--------------	-------------	------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) (2025), Human Development Data, <https://hdr.undp.org/data-center> Erişim Tarihi: 04.05.2025.

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme ile sosyo-çevresel hedeflerin uyumunu gerektirmektedir. Ekonomik boyut, ülkelerin uzun vadeli refahını desteklerken kaynakların verimli kullanımını ve adil dağılımını da ön plana çıkarmaktadır. GSYH (gayri safi yurtiçi hâsıla) yıllık büyüme oranı, bir ülkenin ekonomik performansını ve büyüme hızını gösteren temel göstergelerden biridir. Ancak bu büyümenin sürdürülebilir olması için enerji verimliliği ve kaynakların etkin kullanımı kritik bir rol oynamaktadır. Enerji verimliliği, ekonomik büyümeyi desteklerken çevresel etkilerin azaltılmasını sağlayarak sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, AB ülkelerinin ekonomik büyüme oranları ve enerji verimliliği verileri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ne kadar ilerlediklerini tespit etmeye yardımcı olmaktadır.

Tablo 3’de, 2000-2023 dönemi AB ülkeleri kişi başı GSYH yıllık büyüme oranları görülmektedir. Tablodan hareketle, Almanya’nın büyüme oranı pozitif olmasına rağmen 2020 yılına gelindiğinde %4,2’lik bir daralma yaşanmıştır. Bu tür dalgalanmalar, ekonomik krizler ve küresel pandemi gibi dışsal şokların etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Öte yandan İrlanda, 2015 yılında % 23,4’lük bir büyüme oranı göstermiştir. Bu tür hızlı büyüme oranları, sürdürülebilirlik açısından tehlikeli olabilir, uzun vadede sürdürülebilirlik hedefini tehlikeye atabilir. Diğer yandan İspanya’nın 2020 yılında yaşadığı %11,4’lük daralma ve ardından toparlanma süreci, sürdürülebilirliğin esnekliğini göstermektedir. Yani sürdürülebilir kalkınma yalnızca kesintisiz bir büyümeyi değil, aynı zamanda krizlere karşı direnç gösterebilme ve toparlanabilme kapasitelerini de içermektedir.

COVID-19 küresel pandemisi, 2020 yılında AB ülkelerinde genel olarak bir ekonomik daralmaya sebep olmuştur. Ancak, sonraki yıllar bir toparlanma sürecine girilmiştir. 2023 yılı itibarıyla ise, yaşanan ekonomik daralmada yüksek enflasyon ve Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle gelişen enerji krizinin etkisi vardır. En yüksek ekonomik daralma % 7,1 ile İrlanda’dadır. Öte yandan Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Fransa, Hırvatistan, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Malta, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan’da pozitif büyüme yaşanmıştır.

Tablo 3. AB Ülkelerinde Kişi Başı Yıllık Büyüme Oranları (%)

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Almanya	2.7	4.3	0.8	-4.2	3.6	0.9	-0.8
Avusturya	2.9	1.6	0.2	-6.7	4.3	4.1	-1.7
Belçika	3.5	1.5	0.9	-5.2	5.9	3.6	0.6
Bulgaristan	5.5	2.2	4.1	-2.6	8.7	4.8	2.3
Çekya	4.2	2.3	4.9	-5.3	4.2	1.5	-1.3
Danimarka	3.4	1.1	1.4	-2.1	6.9	0.7	1.7
Estonya	10.6	2.7	1.8	-3.1	7	-1.3	-4.2
Finlandiya	5.5	2.7	0.1	-2.6	2.5	0.9	-1.7
Fransa	3.4	1.5	0.7	-7.7	6.6	2.3	0.7
Hırvatistan	4.4	-1.1	3.2	-7.6	13.5	7.8	3.6
Hollanda	3.5	0.8	1.7	-4.4	5.7	4	-1
İrlanda	8	1.1	23.4	6.1	15.2	6.9	-7.1

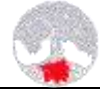

İspanya	4.7	-0.3	4.1	-11.4	6.6	6	2.5
İsveç	4.5	4.9	3.3	-2.7	5.3	0.8	-0.9
İtalya	3.8	1.1	1	-8.5	9.3	4.9	0.9
Kıbrıs	4.9	-0.4	4	-4.5	10.4	6.3	1.6
Letonya	6.8	-1.6	4.6	-2.8	7.8	2.1	1.6
Litvanya	4.1	2.6	3.8	0	6.4	1.7	-1
Lüksemburg	5.4	1.9	-0.1	-2.5	5.5	-0.6	-2.8
Macaristan	4.7	1.3	3.9	-4.1	7.6	4.5	-1
Malta	5.9	5.7	7	-6	11.9	3.5	5.7
Polonya	4.7	2.9	4.4	-1.9	7.3	4.3	-0.8
Portekiz	3.1	1.7	1.9	-8.4	5.4	6.7	2.4
Romanya	3	-3.2	3.7	-3.1	6.3	4.4	2.7
Slovakya	0.8	6.7	5.1	-2.7	6	-0.1	0.6
Slovenya	3.2	0.7	2.3	-5	7.8	2.6	2
Yunanistan	3.6	-5.8	0.4	-9	9.9	7.4	4

Kaynak: Eurostat (2025a), Gross domestic product at market prices by member state (tec00115), Avrupa Komisyonu, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> , Erişim Tarihi: 04.05.2025.

Ekonomik sürdürülebilirlik, yalnızca büyüme oranlarının istikrarlı olmasından değil, aynı zamanda kaynakların verimli kullanımıyla da ilişkilidir. Dolayısıyla sürdürülebilir büyüme, bütüncül bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu yaklaşım, ekonomik faaliyetlerin çevresel sınırlar içerisinde gerçekleştirilmesini ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan bugünün refah seviyesinin artırılmasını esas almaktadır. Nihayetinde, ekonomik büyüme tek başına yeterli değildir; aksi halde, kısa vadeli ekonomik büyüme oranları elde edilse bile uzun vadede sosyo-çevresel olumsuzlukların artması kaçınılmaz hale gelecektir. Enerji verimliliği göstergesi, ekonomik sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde kullanılan bir başka ölçektir. Gösterge, brüt kullanılabilir enerji birimi başına üretilen ekonomik çıktı miktarını ölçmekte, brüt kullanılabilir enerji ise, ilgili ülkenin tüm talebini karşılamak için gereken enerji ürünlerinin miktarı olarak tanımlanmaktadır (Eurostat,2025b).

Tablo 4’de, AB ülkelerinde 2000-2023 dönemine ilişkin enerji verimliliği verileri sunulmuştur. Söz konusu veriler, AB düzeyinde enerji verimliliğinin dönem içerisinde arttığını ve 2023 yılında 9,84 olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Bu artış, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda atılan adımların somut bir yansımasıdır. Ülkelerin istikrarlı bir şekilde enerji verimliliklerini artırmaları, teknolojik dönüşüm ve yeşil enerji yatırımlarını önceliklendirdiklerini göstermektedir. Özellikle Almanya’nın 2000 yılında 6,95 olan enerji verimliliği değerini 2023’te 11,84’e çıkarması, endüstriyel üretim yapısında sürdürülebilir teknoloji kullanımının yaygınlaştırıldığını ortaya koymaktadır. Danimarka, 18,81’lik seviyesiyle enerji verimliliğinde lider ülkelerden biri olmuştur. Ülkelerin başarıları, politika düzeyindeki kararlılığın, inovasyona dayalı yatırımların ve toplumsal bilinç düzeyinin enerji sürdürülebilirliğinde ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir. Buna karşın 2023 yılı itibarıyla Belçika, Bulgaristan, Çekya, Estonya, Finlandiya, Hırvatistan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan, AB ortalaması altında kalmıştır. Bu durum, AB ülkeleri içerisinde sürdürülebilir kalkınma açısından yapısal farklılıkların olduğunu ve politikaların enerji verimliliği üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Tablo 4. AB Ülkelerinde Enerji Verimliliği (Enerji Başına Ekonomik Çıktı, Euro/Kgoe)

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
AB	6,28	6,88	7,80	8,66	8,69	9,41	9,84
Almanya	6,95	7,67	8,87	10,22	10,19	10,84	11,84
Avusturya	8,63	8,44	9,19	9,78	9,69	10,70	10,93
Belçika	4,73	5,32	6,46	6,78	6,47	7,24	7,84
Bulgaristan	1,31	2,13	2,18	2,51	2,48	2,55	2,94
Çekya	2,85	3,51	4,11	4,66	4,58	4,81	5,23
Danimarka	10,84	11,58	14,34	16,85	17,23	18,02	18,81
Estonya	2,19	2,40	3,43	4,18	4,37	4,16	4,64
Finlandiya	4,72	5,09	5,70	6,14	6,02	6,32	6,10
Fransa	6,76	7,34	8,04	9,27	9,16	10,31	10,23
Hırvatistan	4,18	4,85	5,36	5,70	6,13	6,72	6,68
Hollanda	6,14	6,43	7,60	8,49	8,83	10,08	10,46
İrlanda	8,72	11,01	16,48	22,85	25,62	27,19	26,16
İspanya	6,75	7,78	8,30	9,02	9,07	9,42	9,94
İsveç	6,19	7,10	8,46	9,32	9,40	9,89	10,07
İtalya	8,93	9,00	9,92	10,30	10,32	11,24	11,80
Kıbrıs	5,34	6,61	7,04	8,59	9,19	9,19	9,48
Letonya	3,09	3,60	4,54	4,95	5,05	5,49	5,66
Litvanya	2,46	3,83	4,70	5,15	5,26	6,02	6,02
Lüksemburg	8,67	9,13	11,29	13,05	13,14	14,73	15,08
Macaristan	3,21	3,74	4,38	4,79	4,90	5,42	5,69
Malta	3,64	2,87	3,94	3,89	4,74	4,45	4,52
Polonya	2,78	3,54	4,39	4,81	4,83	5,33	5,69
Portekiz	6,42	7,24	7,09	7,96	8,36	8,53	8,98
Romanya	2,31	3,66	4,61	5,39	5,35	6,03	6,35
Slovakya	2,39	3,73	4,62	5,15	5,03	5,41	5,48
Slovenya	4,21	4,96	5,60	6,39	6,74	7,21	7,72
Yunanistan	5,76	7,20	7,02	7,91	8,13	8,43	8,94

Kaynak: Eurostat (2025b), Energy efficiency indicator - total (sdg_07_30), Avrupa Komisyonu, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_30/default/table?lang=en, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu, toplumsal refah ve ekonomik büyüme amaçlarıyla birlikte, çevreci ve bütüncül bir yaklaşımı içermektedir. Bu bağlamda, doğal kaynakların etkin kullanımı ve çevresel bozulmanın önlenmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır. AB ülkeleri, 2000’li yıllardan itibaren iklim değişikliğiyle mücadele ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde önemli politika araçlarını devreye sokmuştur. Bu politikaların etkisini izlemek ve karşılaştırmalı analizler yapabilmek adına, çevresel göstergeleri değerlendirmek oldukça önemlidir. Bu çerçevede ilk gösterge, kişi başına düşen toplam sera gazı emisyonlarıdır. Sera gazı salınımı, sanayi, enerji, tarım ve ulaştırma gibi sektörlerdeki çevresel etkinin doğrudan bir çıktısıdır. AB ülkeleri, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması’nda uluslararası taahhütler doğrultusunda emisyonlarını azaltmayı hedeflerken, bu doğrultuda yenilenebilir enerji yatırımları, enerji verimliliği politikaları ve karbon fiyatlandırması gibi çok boyutlu önlemler almıştır. Ancak ülkeler arasında emisyon azaltımındaki ilerleme düzeyleri farklılık göstermekte; bu da yapısal dönüşüm süreçlerinin eşitsizliğini ortaya koymaktadır.

Sera gazı emisyonları, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunu hem etkileyen hem de yönlendiren temel göstergelerden biridir. Ayrıca, emisyon düzeylerinin zaman içindeki değişimi, politika etkinliğini ölçmeye ve çevreye duyarlı kalkınma modellerinin başarısını kıyaslamaya imkân tanımaktadır. Eurostat tarafından yayınlanan kişi başına düşen toplam net seragazı emisyonu verileri, Tablo 5'te yer almaktadır. Tablo 5'teki verilerden hareketle, 2000-2023 dönemi AB ülkelerinde kişi başına düşen sera gazı emisyonlarında azalan bir eğilim görülmektedir. Bu düşüş, çevre politikalarının etkin şekilde uygulanması, enerji verimliliği yatırımlarının artırılması ve fosil yakıtlara olan bağımlılığın azalıp yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının artmasıyla ilişkilidir. Öte yandan, Avusturya, Bulgaristan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Letonya, Litvanya ve Polonya'da, kişi başı sera gazı emisyonu seviyesi dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu durum, bu ülkelerin kırılğan bir geçiş sürecinde olduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak, İsveç'in 2015 yılında negatif değer kaydetmesi, atmosfere salınan sera gazlarından daha fazla karbonun emildiğini ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, Birlik genelinde homojen bir ilerleme söz konusu değildir, ülke bazında yapısal farklılıkların varlığı ve uygulanan stratejilerin etkisi belirgin şekilde görülmektedir.

Tablo 5. AB Ülkelerinde Kişi Başı Toplam Net Sera Gazı Emisyonları (t CO₂-eşd./kişi)

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Almanya	12,7	11,4	11,1	9,7	9,9	9,9	8,9
Avusturya	7,9	8,8	8,7	8,3	8,3	8,1	8,4
Belçika	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Bulgaristan	5,0	6,5	7,6	5,9	6,9	7,6	5,7
Çekya	13,6	12,5	11,2	11,2	11,6	10,9	9,1
Danimarka	14,6	12,3	8,9	7,7	7,6	7,2	6,5
Estonya	10,4	12,3	14,2	9,4	10,1	10,6	9,5
Finlandiya	9,6	10,2	8,0	9,0	10,7	10,4	9,5
Fransa	8,7	7,3	6,3	5,3	5,7	5,4	5,0
Hırvatistan	4,3	5,0	4,6	4,7	4,8	5,1	5,2
Hollanda	14,1	13,2	11,8	9,7	9,7	8,9	8,2
İrlanda	19,7	14,7	13,7	12,4	12,6	12,0	11,1
İspanya	8,3	6,6	6,0	4,6	5,0	5,1	4,5
İsveç	0,8	0,3	-0,2	0,6	1,1	1,0	1,3
İtalya	9,5	8,1	6,7	5,7	6,3	6,3	5,6
Kıbrıs	11,8	11,1	9,5	8,7	8,8	8,7	8,6
Letonya	-0,8	4,7	5,6	5,8	6,7	8,4	7,8
Litvanya	2,6	3,1	4,2	5,1	5,1	4,5	4,4
Lüksemburg	20,8	23,6	17,4	13,5	13,6	11,4	10,6
Macaristan	7,3	6,2	5,8	5,8	5,9	5,5	5,1
Malta	7,0	7,2	4,8	4,1	4,1	4,3	4,1
Polonya	9,3	9,7	9,2	9,3	10,1	9,4	8,6
Portekiz	8,1	6,2	6,3	5,2	5,1	5,4	4,8
Romanya	5,0	4,4	3,5	3,2	3,5	3,4	3,0
Slovakya	7,3	7,6	6,5	5,5	6,2	5,5	5,2
Slovenya	6,3	6,1	8,5	5,5	5,6	5,4	5,0
Yunanistan	11,5	10,4	8,6	6,6	6,9	7,0	6,5

Kaynak: Eurostat (2025c), *Greenhouse gas emissions by source sector - per capita (sdg_07_30)*, Avrupa Komisyonu, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

Çevre vergileri, çevresel tahribatın sonucunda alınan vergilerdir ve bu vergiler, çevresel olumsuz dışsallıkları azaltmayı amaçlamaktadır. Negatif dışsallıkların sınırlandırılması ve çevresel sorunların yönetiminde, çevre vergileri literatürde en etkili kamu politikası araçlarından biri olarak değerlendirilen bu vergiler (Agun, 2008: 34), piyasa mekanizması aracılığıyla çevre üzerindeki baskıyı azaltmayı ve çevreye duyarlı üretim-tüketim davranışlarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu vergiler, yalnızca çevreyi kirleten faaliyetleri caydırmakla kalmaz, aynı zamanda kamu gelirlerini artırarak çevresel projelerin finansmanına kaynak oluşturmaktadır (Bilgili vd., 2017: 135). Böylece çevre vergileri, hem ekonomik davranışları dönüştürmeyi hem de çevresel maliyetleri içselleştirerek uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi hedefleyen çift yönlü bir politika aracına dönüşmektedir.

Çevre vergileri; kirlilik, enerji, ulaşım ve kaynak temelli vergiler olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır (Aydın vd., 2017: 30). Kirlilik vergileri, suya ve havaya karışan zararlı emisyonlar gibi doğrudan çevreye zarar veren unsurlar üzerinden alınmakta; aynı zamanda çevreye duyarsız tüketim kalemleri arasında yer alan naylon poşet ürünleri de bu kapsamda vergilendirilmektedir. Enerji vergileri ise doğalgaz, kömür ve benzin gibi fosil yakıtlar ile yüksek sera gazı emisyonuna neden olan enerji kaynakları üzerinden tahsil edilmektedir. Ulaşım vergileri, motorlu taşıtlar ve ulaşım hizmetlerine yönelik olup taşımanın çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlarken; kaynak vergileri ise doğal kaynakların çıkarılması ve ekosistem üzerindeki baskının vergilendirilmesi yoluyla çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik uygulanmaktadır.

Tablo 6’da 2000-2023 dönemi AB ülkelerinin çevre vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranı yer almaktadır. Yıllar içerisinde AB ülkelerinin çevre vergilerinden elde ettikleri gelir, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Almanya, Avusturya, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta ve Portekiz’de geçen 23 yıllık süreç içerisinde çevre vergisi gelirlerinde azalma söz konusuken; Estonya ve Yunanistan’da artış yaşanmıştır. Ayrıca, Bulgaristan ve Romanya’da çevre vergisi gelirlerinin payında dönemsel sıçramalar dikkat çekmektedir. Genel çerçevede, çevre vergilerinin payındaki değişimlerin yalnızca çevre politikalarına değil, aynı zamanda makroekonomik dinamiklere, enerji fiyatlarına, tüketim alışkanlıklarına ve vergi sistemlerinin yapısına bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Kimi yıllarda yaşanan sıçramalar ise, enerji krizlerini, karbon fiyatlandırmalarındaki artışları ve AB'nin yeşil dönüşüm politikalarının etkilerini işaret etmektedir.

Tablo 6. AB Ülkelerinde Çevre Vergisi Gelirleri (% Toplam Vergi Gelirleri)

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Almanya	5,75	6,37	6,54	5,82	5,3	4,44	4,24
Avusturya	5,53	5,69	5,95	5,4	5,47	4,37	4,64
Belçika	5,18	5,28	5,37	5,5	5,44	4,92	5,17
Bulgaristan	8,17	10,81	10,23	9,89	9,04	15,32	11,21
Çekya	6,93	6,89	5,98	5,34	5,1	4,17	4,58
Danimarka	9,97	8,67	8,37	6,58	5,85	5,55	4,65
Estonya	5,43	9,92	8,93	8,03	7,63	7,66	7,65
Finlandiya	6,64	6,55	6,63	6,5	5,79	5,64	5,29
Fransa	4,79	4,23	4,49	4,49	4,6	4,22	3,88
Hırvatistan	8,55	10,48	11,11	10,73	10,47	8,99	8,84

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Hollanda	9,07	10,42	9,65	8,87	8,65	7,51	7,19
İrlanda	8,57	8,62	7,86	5,82	5,3	4,04	4,24
İspanya	6,27	5,11	5,58	4,67	4,52	4,01	4,44
İsveç	5,3	6,14	4,98	4,63	4,37	4,47	4,75
İtalya	7,57	7,03	8,29	7,58	7,15	5,42	6,11
Kıbrıs	9,82	8,93	9,43	7,32	6,99	5,79	5,44
Letonya	7,63	10,38	11,64	10,06	9,22	7,23	7,28
Litvanya	7,95	6,35	6,45	6,63	6,15	5,14	4,97
Lüksemburg	6,85	6,1	4,87	3,44	3,65	3,05	3
Macaristan	7,49	7,15	6,36	6	5,93	5,26	6,15
Malta	12,49	8,69	8,58	7,21	5,9	5,57	5,64
Polonya	6,33	8,41	7,93	6,95	7,73	7,93	7,12
Portekiz	7,77	7,2	6,52	6,32	6,21	5,03	5,36
Romanya	11,1	7,79	8,72	7,07	8,94	12,57	8,34
Slovakya	6,71	7,34	7,62	7,03	6,67	6,95	5,63
Slovenya	7,42	10,03	11,38	8,76	8,33	7,67	7,6
Yunanistan	6,4	7,73	10,46	9,84	10,06	13,06	10,1

Kaynak: Eurostat (2025d), Environmental taxes by main tax type (env_ac_tax), Avrupa Komisyonu, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ENV_AC_TAX, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

BM tarafından 2015 yılında kabul edilen 2030 Gündemi çerçevesinde belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma hedefinin ülkeler düzeyinde ne ölçüde gerçekleştirildiğini analiz etmeyi ve izlemeyi amaçlamak üzere 2016 yılından itibaren yıllık olarak sürdürülebilir kalkınma raporu yayınlanmaktadır. Rapor, hem küresel hem de bölgesel düzeyde performans karşılaştırmaları sunmakta; ayrıca politika yapıcılar için veri temelli öneriler geliştirmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın çok boyutlu yapısını dikkate alan bu belge, ülkelerin çevresel, ekonomik ve toplumsal göstergeler temelinde ilerlemelerini nesnel kriterlerle değerlendiren en kapsamlı ve sistematik izleme araçlarından biri olarak kabul edilmektedir (Sachs vd., 2025).

AB, küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da AB ülkelerinin sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda kaydettikleri ilerlemenin niteliği ve kapsamı birbirinden belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Sachs, Lafortune, Fuller ve Iablonovski (2025) tarafından yayımlanan **Sustainable Development Report 2025**'ten hareketle;

i. Sosyal boyut: AB genelinde yoksulluk oranları düşüş göstermiş olsa da, özellikle Doğu Avrupa'da yoksulluk ve sosyal dışlanma yüksek seyretmektedir. Gelir dağılımında eşitsizlikler ve işsizlik sorunları sürdürülebilir kalkınmanın önünde engel olmaya devam etmektedir. Kuzey Avrupa ülkeleri, güçlü sosyal refah sistemleri sayesinde bu alanda ciddi başarılar elde ederken güney ve doğu ülkeleri için eşitsizliğe karşı politikaların etkinliği sorgulanmalıdır. Sağlık göstergeleri, yaşam beklentisi ve erişilebilir sağlık hizmetleri açısından AB genelinde ilerleme sağlanmıştır. Ancak, eğitim alanında özellikle göçmen ve dezavantajlı grupların entegrasyonu, eşit erişim ve kaliteli eğitim fırsatları konuları hâlâ sorun yaratmaktadır. Öte yandan, kadınların iş gücüne katılımı ve karar alma mekanizmalarındaki temsiliyetleri artmakla birlikte, ücret eşitsizliği, cam tavan ve toplumsal cinsiyet rolleri hala birer engel olarak devam etmektedir.

ii. Çevresel Boyut: AB iklim değişikliğiyle mücadelede ileri düzey emisyon azaltım taahhütleri ortaya koymuş olsa da, birçok üye ülke bu hedeflere ulaşmakta zorlanmakta ve uygulamada

ciddi açıklar görülmektedir. Sürdürülebilir su yönetimi, atık azaltımı ve deniz ile kara ekosistemlerinin korunması alanlarında ilerlemeler kısmen sınırlı kalmıştır. Özellikle sanayileşme yoğun ve altyapı dönüşümü yavaş olan ülkelerde çevresel sürdürülebilirlik zayıf görünmektedir.

iii. Ekonomik Boyut: Son olarak, AB genelinde ekonomik büyüme eğilimi pozitif olsa da, işsizlik oranları özellikle genç nüfus arasında bölgesel farklılıklar göstermektedir. Yenilikçilik ve altyapı yatırımlarında ise Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri öne çıkarken, diğer bölgelerde bu alanlarda eksiklikler bulunmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal ve çevresel hedeflerle dengelenmek zorundadır.

AB ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma endeksleri Tablo 7’de sunulmuştur. Tablo 7’de sunulan verilere göre, Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri (Finlandiya, İsveç, Danimarka) yüksek sürdürülebilir kalkınma skorları ile öncülük ederken, Doğu ve Güney Avrupa ülkeleri (Bulgaristan, Romanya, Kıbrıs) birçok hedefte AB ortalamasının gerisinde kalmıştır. Bölgesel kalkınma farklılıkları ve sosyal eşitsizlikler sürdürülebilirlikteki temel engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, AB’nin hem sosyal hem de çevresel politikalarını uyumlaştırma ve güçlendirme gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Tablo 7. Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Almanya	77,2	80,1	82,5	83,4	83,2	83,5	83,6	83,7
Avusturya	80,3	82,1	83,5	84,8	84,3	84,3	84,4	83
Belçika	73,8	76,4	79,2	80,7	80,4	80,5	80,5	80,7
Bulgaristan	68,4	74	74,5	75,5	76	75,9	76,4	76,3
Çek Cumhuriyeti	75,8	79,3	81,4	82,4	82,6	83	82,9	81,9
Danimarka	81,3	82,4	84,6	85	84,9	85	85,3	85,3
Estonya	71,9	76,4	79	80,9	80,3	80,8	80,8	80,8
Finlandiya	82,9	85	86,3	86,9	86,8	87	87,1	87
Fransa	76,9	79,5	81,3	83,2	83	83,2	83,2	83,1
Hırvatistan	74,4	76,1	80,3	81,8	82,4	82,5	82,4	82,4
Hollanda	76,1	77,4	79,4	79,8	79,5	79,9	80	80
İrlanda	74,4	77,2	78,1	77,8	78,2	78,5	78,7	78,6
İspanya	74,1	77,5	78,7	80,5	80,7	80,7	80,8	81
İsveç	84,4	85,2	85,6	86,1	85,6	85,9	86,1	85,7
İtalya	72,6	76,9	78,4	79,9	79,9	80,1	80,2	80,3
Kıbrıs	66,4	71	72,8	73,2	73,6	73,2	73,6	73,8
Letonya	74,3	77,7	79,1	80,6	80,7	81,2	81,4	81,2
Litvanya	72	75,3	77,1	77,9	77,7	78,4	78,9	78,8
Lüksemburg	69,4	73,1	75,1	77,7	76,7	77,3	77,4	76,7
Macaristan	76,9	79,7	80,1	81,2	81,8	81,4	81,2	80,4
Malta	70,8	72,7	77,1	78	77,9	78,2	79,3	79,3
Polonya	74,3	77,4	79,6	81,1	81,1	81,8	82	82,1
Portekiz	71,6	77,1	78,8	80,2	80,6	80,5	80,6	80,6
Romanya	68,5	74,3	76,2	77,5	77,6	77,4	77,5	77,7
Slovakya	75,4	77,6	79,8	80,8	80,8	81,2	81,9	80,8

Ülkeler	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Slovenya	74,8	78,1	80,3	80,8	80,3	80,6	81	81,2
Yunanistan	71,4	75,3	76,8	78,7	78,9	78,9	79,2	79,1

Kaynak: SDG Transformation Center, <https://sdgtransformationcenter.org/> Erişim Tarihi: 06.07.2025.

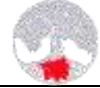
4. SONUÇ

Çalışma, AB ülkelerinin 2000-2023 dönemi sürdürülebilir kalkınma performanslarını sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamıştır. İnsani Gelişme Endeksi ve Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ile sosyal boyut; GSYH büyüme oranları ve enerji verimliliği göstergeleriyle ekonomik boyut; kişi başına düşen sera gazı emisyonları ile çevre vergisi gelirleri ise çevresel boyutun temel göstergeleri olarak ele alınmıştır. Üç boyutlu analiz, AB ülkelerinin genel anlamda sürdürülebilir kalkınma konusunda önemli mesafeler kat ettiğini ve küresel düzeyde örnek teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal göstergeler ışığında, AB ülkelerinde insani gelişme düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki ilerlemelerin ise, sürdürülebilir kalkınma politikalarının sosyal yönünün güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik boyutta, AB ülkelerinde kalkınmanın yalnızca nicel büyüme odaklı değil, sosyo-çevresel boyutları da içerisine alan bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı görülmüştür. Çevresel boyutta ise, sera gazı emisyonlarında genel bir azalma eğilimi olması, çevresel sürdürülebilirliğe yönelik kararlı politikaların varlığını ortaya koymaktadır. Ancak Birlik içerisinde çevre vergisi geliri eğilimlerinin ülkeler arası önemli farklılıklar içermesi, Birliğin sürdürülebilir kalkınmada belirlenen hedeflere ulaşmada karşılaştığı politika farklılıklarına örnek teşkil etmektedir.

AB, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sağlanması konusunda öncü aktörlerden biridir. Dolayısıyla çevresel korumanın ekonomik kalkınma ve sosyal refah ile bütünleştiği bu yaklaşım, diğer ülke ve birlikler için yol gösterici niteliktedir. Ancak Birlik içerisindeki farklılıkların azaltılması, daha dengeli ve kapsayıcı bir sürdürülebilirlik vizyonu için önemli bir politika alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Zira son yıllardaki veriler ışığında, İskandinav ülkeleri sürecin lideri konumundayken Doğu ve Güney Avrupa ülkelerindeki ilerleme daha sınırlı kalmıştır.

Sonuç itibarıyla, AB genelinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için ulusal politikaların daha uyumlu hale getirilmesi kritik bir öneme sahiptir. Her ne kadar AB, çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma konusunda birçok yenilikçi yaklaşım benimsemiş olsa da, ülkeler arasında politika uyumunun güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma alanındaki eşitsizlikleri azaltabilir ve daha etkili bir ortak strateji oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma süreçlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için daha etkili mekanizmaların kurulması, uygulanan politikaların başarısını arttırmak ve oluşabilecek sorunlara hızlıca müdahale edebilmek için gereklidir. Bu şekilde, AB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilme kapasitesi güçlenecek ve Birlik, küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma alanında liderliğini pekiştirecektir.

REFERENCES

- Ada, A. A. (2011) Kümeleme Analizi ile AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 29.
- Agun, B. H. (2008) Çevre Sorunlarına Yönelik Vergisel Düzenlemeler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avrupa Komisyonu (2004), EU Member State Experiences With Sustainable Development Indicators, Working Papers, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Avrupa Komisyonu, (2019). *The European Green Deal*, Brüksel: Avrupa Komisyonu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>, Erişim Tarihi: 05.05.2025.
- Aydın, H. A. & Çamur, Ö. (2017) Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13, ss. 21-44.
- Bilgili, M. Y. & Firidin, E. (2017) Çevre Politikasının Ekonomik ve Mali Araçları: Çevre Vergileri Üzerine Teorik Bir İnceleme, Journal of Life Economics, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 125-140.
- Birleşmiş Milletler (BM), (2025). The 17 Goals, <https://sdgs.un.org/goals> Erişim Tarihi: 10.02.2025.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) (2025), Human Development Data, <https://hdr.undp.org/data-center> Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), *Gender Inequality Index (GII)*. Human Development Reports, <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), Human Development Index (HDI), Human Development Reports, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Çelebi, I. (2019) 50 Soruda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) What Is Sustainability? <https://www.worldwildlife.org/> Erişim Tarihi: 03/05/2025.
- Erdem, S. M. & Yenilmez, F. (2017). Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 91-119.
- Ertürk, H. (2018) Çevre Politikası, Genişletilmiş 2. Bs, Ekin Yayınları.
- Eurostat (2025a), Gross domestic product at market prices by member state (tec00115), Avrupa Komisyonu, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

- Eurostat (2025b), Energy efficiency indicator - total (sdg_07_30), Avrupa Komisyonu, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_30/default/table?lang=en, Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Eurostat (2025c), *Greenhouse gas emissions by source sector - per capita* (sdg_07_30), Avrupa Komisyonu, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Eurostat (2025d), Environmental taxes by main tax type (env_ac_tax), Avrupa Komisyonu, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ENV_AC_TAX, Erişim Tarihi: 04.05.2025.
- Gedik, Y. (2020) Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma, Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, ss. 196-215.
- Görmez, K. (2015) Çevre Sorunları, 3.Bs, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hopwood, B. & Mellor, M. & O'brien, G. (2005) Sustainable Development: Mapping Different Approaches, Sustainable Development, Volume: 13, Issue: 1, ss. 38-52.
- İnsani Gelişme Endeksi (HDR), UNDP Human Development Reports, <https://hdr.undp.org/> Erişim Tarihi: 07.05.2025.
- Keleş, R. (1998) Kent Bilimleri Sözlüğü, 2. Bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Küçük, G. & Dural, B. Y. (2022) Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Yeşil Ekonomiye Geçiş: Enerji Senaryoları Üzerinden Bir Değerlendirme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 137-156.
- McKenzie, S. (2004) Social Sustainability: Towards Some Definitions, Hawke Research Institute Working Paper Series, No: 27, ss. 1-31.
- Sachs, J.D. & Lafortune, G. & Fuller, G. & Iablonovski, G. (2025). Financing Sustainable Development to 2030 and Mid-Century. Sustainable Development Report 2025. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. DOI: <https://doi.org/10.25546/111909>.
- SDG Transformation Center, <https://sdgtransformationcenter.org/> Erişim Tarihi: 06.07.2025.
- Toprak, D. (2006) “Sürdürülebilir Kalkınma Çevresinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4, ss. 146-169.
- Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü, “Sürdürmek”, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 02.05.2025.
- Uluslararası Çevre Eğitimi Vakfı (FEE), What Is Sustainable Development?, <https://www.fee.global/> Erişim Tarihi: 02.05.2025.
- World Commission on Environment and Development (WCED) (1987) Our Common Future: The Brundtland Report, New York, Oxford University Press.
- Yeni, O. (2014) Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 3, ss. 181-208.